
Indië als uitweg, oftewel 'mislukte consolidatie op het niveau van Bildungsbürger'?

Een Indiëganger sluit de rij. Geheel in de trant van Potgieters 'Visch' heet het: 'Dat voor sommigen Indië inderdaad de uitweg was, bewijst het levensverhaal van Willem Palmer van den Broek. Hij ging naar Indië, en dan niet als predikant maar als hoofdonderwijzer op de kweekschool voor Inlands onderwijs' (299). Eerder had Caljé het lot van Borgesius en Van den Broek al geschilderd als 'mislukte consolidatie op het niveau van ... *Bildungsbürger*', waarbij 'de negatieve werking van de *Akademiker-zyklus* op dat moment een rol' speelde (272). Het blote feit dat de predikantszoon Van den Broek niet werd beroepen en naar Indië vertrok, geldt blijkbaar als een afgang. Maar wilde de betrokkene wel beroepen worden en wat waren zijn kwalificaties?

Van den Broek, die als amper zestienjarige wees op 24 december 1839 aankwam, deed in juni 1846 zijn doctoraal. Evenals bij Borgesius valt er dan bij hem een gat; pas in mei 1848 liet hij zich kerkelijk onderzoeken. Opmerkelijk is dat Van den Broek ondanks de al genoemde bezuinigingsoperatie van voorjaar 1843 als één van de weinige studenten zijn gehele studietijd – dus tot aan de zomer van 1848 – een rijksbeurs van f200 behield. Hij moet dus een prima student zijn geweest, getuige ook het feit dat hij deelnam aan de facultaire disputaties. Rond de jaarwisseling 1848/1849 moet Van den Broek de keuze van zijn leven hebben gemaakt. Dit gebeurde onder invloed van de predikant W.R. baron van Hoëvell, die eind 1848 uit Batavia naar Groningen was teruggekeerd. In Indië had hij zich de toorn van het gouvernement op de hals gehaald, omdat hij opkwam voor de positie van de inlanders. Het enthousiasme van Van Hoëvell voor de verheffing van de inlandse bevolking sloeg over op Van den Broek. Voorzien van een lovende aanbeveling van de Indische predikant reisde hij in april 1849 naar de (boven reeds genoemde) theoloog-filoloog T. Roorda te Delft, om met deze te spreken over 'eene betrekking als hoofd van een normaalschool voor de Javanen, waartoe hij veel lust [had]'. Roorda was destijds verbonden aan de Koninklijke Akademie voor ingenieurs en (Indische) ambtenaren. Nadat Van den Broek bij KB van 7 juli 1849 zijn aanstelling als hoofd had ontvangen, bekwaamde hij zich twee jaar onder Roorda in het Javaans en Maleis. Hij besloot zijn studie op 30 juni 1851 met een theologische promotie te Groningen. In het proefschrift onderzocht hij onder meer de voorstelling van de dierengestalten in het visioen van Ezechiël 1 in godsdiensthistorisch perspectief. Zijn laatste zes stellingen handelden over de zending onder de Joden en vooral de heidenen. Meteen daarna ging hij scheep naar Indië, waar hij de in 1848 gestichte kweekschool goed op poten zette. Van den Broek